

25. Wandruszka M. Die Mehrsprachigkeit des Menschen. – Stuttgart: Kohlhammer, 1979. – 357 s.

Стаття надійшла до редколегії 30.03.2012

М.ПАУСТОВСКАЯ, И.ТРУЦУНЕНКО

КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ ВТОРОМУ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ СОГЛАСНО КОНЦЕПЦИИ МНОГОЯЗЫЧИЯ

В статье рассмотрены основные положения концепции обучения второму иностранному языку, проанализированы цели и задания методики обучения второму иностранному языку и определены основные принципы методики обучения второму иностранному языку.

Ключевые слова: многоязычие, обучение второму иностранному языку, методика обучения

М.РАУСТОВСКА, I.ТРУТСУНЕНКО

THE KEY ASPECTS OF THE SECOND FOREIGN LANGUAGE TEACHING METHOD IN THE CONTEXT OF MULTILINGUALISM CONCEPT

In the article, major aspects of the second foreign language teaching concept are reviewed, goals and tasks of the second foreign language teaching method are analyzed, and major principles of the second foreign language teaching method are defined.

Key words: multilingualism, second foreign language teaching, teaching method.

УДК 378.635.015.31:81

Людмила ПОГИБА, Лариса ГОЛПЧЕНКО

ФОРМУВАННЯ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ВІЙСЬКОВИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті подано структуру мовно-комунікативної компетенції, проаналізовано її складові. Окреслено шляхи формування мовно-комунікативної компетенції у військових вищих навчальних закладів.

Ключові слова: комунікативна компетенція, мовна компетенція, мовленнєва компетенція, мовна норма.

У професійній діяльності мова є важливою складовою компетенції фахівця. Фахова мова реалізується у фаховому мовленні та виконує своє комунікативне призначення. Система підготовки сучасного фахівця передбачає розуміння ним важливості комунікативного призначення мови у професійній діяльності.

Процеси державотворення, зокрема Стаття 10 Конституції України, узаконили державний статус української мови, який повинен максимально сприяти самовиявленню національного генотипу, піднесенню престижу і повноцінному функціонуванню державної мови в Україні.

Одним з першочергових завдань вищої школи є пошук шляхів підвищення комунікативної компетенції фахівця шляхом усвідомлення

важливості досконалого володіння усіма мовними нормами у комунікативному просторі та розуміння пріоритету української мови як державної. Реалізація принципів формування мовної особистості ґрунтується на особистісному підході до мовної освіти, в основі концепції якої містяться гуманізація, людиноцентризм, історизм, розумовий і мовленнєвий розвиток, індивідуалізація у процесі навчання. У центрі уваги при цьому є мовно-розумова діяльність людей, а основним об'єктом навчання є мовна комунікація, функціональні властивості мови і мовлення в їх нерозривній єдності.

У теперішній час проблеми комунікативної компетентності є актуальними з огляду на сучасний стан розвитку Збройних сил України та реалії ХХІ ст., що вимагають якісно нових підходів до підготовки військовослужбовців, особливо офіцерського складу, створення і впровадження сучасних педагогічних технологій у навчальний процес вищих військових навчальних закладів, які могли б сприяти ефективному розв'язанню завдань їх підготовки, зокрема формуванню україномовної професійної компетенції конкурентоспроможного фахівця. Безпосередній вплив на ці процеси має система військової освіти.

Науковий доробок із проблем комунікативної компетенції представлений працями вітчизняних учених у галузі педагогіки і психології, зокрема окремі питання досліджували О. Аршавська, І. Воробйова, Т. Дементьєва, Ю. Смельянов, Ю. Жуков, М. Заброцький, Д. Ізаренков, О. Касаткіна, Б. Ломов, С. Максименко, І. Максимова, С. Петрушин, Ю. Федоренко та ін.; проблеми комунікативної підготовки фахівців – Н. Берестецька, О. Мисечко, В. Назаренко, Е. Суслін, О. Щеголева (офіцери прикордонної служби), Д. Годлевська (майбутні соціальні працівники), Р. Гришкова (студенти нефілологічних спеціальностей), М. Коваль (майбутні офіцери пожежної охорони), С. Козак (майбутні фахівці морського флоту), В. Лівенцова (майбутні менеджери), Н. Назаренко (майбутні документознавці), О. Павленко (майбутні фахівці митної служби), І. Радомський (майбутні офіцери МВС України), І. Чемерис (майбутні журналісти) та ін.

Однак наразі питання формування мовно-комунікативної компетенції у військових вищих навчальних закладів залишаються недостатньо дослідженими. Це і зумовлює актуальність роботи.

Мета статті полягає в окресленні шляхів формування україномовної комунікативної компетенції у військових вищих навчальних закладів.

Комунікативний підхід у вивченні фахової мови ставить за мету: засвоєння й оволодіння студентами (курсантами, слухачами) мовою в

обсязі, достатньому для формування власної думки, розуміння співрозмовника, розуміння того, що закономірності організації мови стають зрозумілими у процесі аналізу реального функціонування мовних одиниць, при цьому велику роль відіграють як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори, цілі та досвід комунікантів. Досягнення цієї мети вимагає використання методичної концепції навчання, яка виходить з найголовнішого, комунікативного підходу до професійно орієнтованого навчання видам мовленнєвої діяльності. Варто зазначити, що треба виховувати фахівця, який би володів мовою не тільки для здобуття професійної інформації, а й послуговувався нею в повсякденно-професійній сфері.

Комунікативна компетенція військових є невід'ємною складовою їх загальної професійної підготовки, головною детермінантою у підготовці сучасного висококваліфікованого офіцера. Досконала професійна мовна підготовка є запорукою професійної майстерності та конкурентоздатності сучасного фахівця.

У науковій думці існує два поняття – «компетенція» і «компетентність», відповідно «комунікативна компетенція» та «комунікативна компетентність», проте єдиного визначення вони не мають і часто вживаються як взаємозамінні терміни.

Термін «компетентність» уперше з'явився в американській лінгвістиці. Ідея комунікативної компетенції належить американському антропологу Д. Хаймсу. У свою теорію про комунікативну компетенцію Д. Хаймс включив те, що необхідно знати тому, хто говорить, щоб бути комунікативно-компетентним у мовленнєвому оточенні. За його твердженням, комунікативна компетенція – це уміння управляти тим, що, де, коли, чому, як говорять люди [7, с. 267].

«Етимологічний словник української мови» пояснює термін «компетенція» через поняття «компетентний». Сам же термін «компетенція» через польське «посередництво» запозичений із латинської мови: лат. *competentia* («відповідність, узгодженість») пов'язане з *competere* («разом досягати, прагнути, сходитися, зустрічатися; відповідати, погоджувати»), яке складається із префікса *com-* («з») і дієслова *petere* («прагнути, досягати») [3, с. 541–542].

Аналізуючи визначення термінів «компетенція» і «компетентність», поданих С. І. Ожеговим, можемо зробити висновок, що ці два поняття співвідносяться між собою як дуже близькі. У значенні обох понять виділяються два компоненти: знання, поінформованість, досвід особи, і коло питань, галузь знань, у яких особа поінформована. У понятті

«компетенція» на перший план виступає значення «галузь знань або коло питань», а в понятті «компетентність» – значення «знання, досвід, поінформованість» [5, с. 169].

О. Селіванова поняття «комунікативна компетенція» окреслює як «здатність мобілізувати різноманітні знання мови (мовну компетенцію), паравербальних засобів, ситуації, правил і норм спілкування, соціуму, культури для ефективного виконання певних комунікативних завдань у відповідних контекстах чи ситуаціях» [6, с. 233]. І. Бех поняття «комунікативна компетентність» трактує як сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів тощо [2, с. 107].

І. Єрмаков, проаналізувавши погляди педагогів України, Ірландії, Франції, Швейцарії, Шотландії, Австрії, Греції, Росії, робить висновок, що науковці різних країн загальними показниками тлумачення терміна «компетентність» вважають уміння, що необхідні для реальної життєдіяльності, а саме: професійні, уміння адекватного застосування знань, отримання інформації, поновлення знань та продовження навчання, самоосвіти, соціальні та комунікативні уміння, уміння розв'язувати проблеми та суперечливі питання або конфлікти, працювати в команді, відчувати відповідальність тощо [4, с. 114].

Отже, вищевикладене дає підстави зробити висновок про те, що відбулася підміна одного поняття іншим. Терміни «компетенція» і «компетентність» вживають як синонімічні в усіх видах життєдіяльності людини на позначення високої якості професійної діяльності фахівця.

Науковці виокремлюють різні типи компетенції – прагматична, культурна, загальнокультурна, соціокультурна, стратегічна, комунікативна (предметна). Однак усі вони стосуються комунікативної компетенції. О. Селіванова виділяє такі види комунікативної компетенції:

- мовна компетенція, що полягає у здатності породжувати й розуміти мовні повідомлення;
- дискурсивна – спроможність поєднувати висловлення у зв'язні тексти й залучати їх до відповідних дискурсів;
- соціолінгвістична – здатність урахувувати в комунікативній діяльності соціальні аспекти ситуації спілкування;
- ілокутивна – здатність формувати й реалізовувати комунікативні наміри у повідомленні;
- стратегічна – уміння ефективно планувати початок, перебіг і завершення комунікації, досягати успішності у спілкуванні;

– лінгвокультурна – визначає культурну ідентифікацію мовця, тобто дотримання ним відповідних культурно зумовлених норм, стандартів спілкування;

– міжкультурна – залежить від потреби в ній мовця й орієнтована переважно на дві культури (рідну і чужу) [6, с. 233].

У сучасній науці термін “мовна компетенція”, впроваджений у науковий обіг американським мовознавцем Н. Хомським, набув широкого застосування та трансформувався у професійну сферу як важливий компонент становлення фахівця нової генерації. Ф. Бацевич поняття “мовна компетенція” тлумачить як знання учасниками комунікацій мови (мовного коду), тобто правил, за якими формуються правильні мовні конструкції та повідомлення, здійснюється їх трансформація [1, с. 123].

Отже, саме мовно-комунікативна компетенція є стрижневим компонентом професійно-комунікативної діяльності та передбачає і забезпечує уміння вільно здійснювати мовленнєве спілкування в усній чи письмовій формах, уживати ті правила мовленнєвої поведінки, що існують у певному суспільстві, доцільно використовувати ресурси мови в різноманітних ситуаціях повсякденно-професійної сфери.

Оскільки мова і мовлення обслуговують усі види діяльності військових у вищих навчальних закладах, ми розрізняємо мовну і мовленнєву компетенції.

Мовна компетенція – це засвоєння, усвідомлення мовних норм, що склалися історично в фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності в процесі використання певної мови. Мовна компетенція – це інтегративне явище, що охоплює ряд спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок для успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування. Цей вид компетенції властивий високоосвіченій, культурній людині, сформованій особистості.

Мовленнєва компетенція – це вміння адекватно і доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення.

Визначним складником комунікативної компетенції є мовна компетенція.

Мовна компетенція складається з фонетичної, орфоепічної (акцентологічної), лексико-фразеологічної, морфологічної, синтаксичної, стилістичної, орфографічної та пунктуаційної компетенцій.

Шляхами формування вищезазначених компетенцій є дотримання норм сучасної української мови.

Фонетична компетенція фахівця полягає у володінні нормами вимови голосних і приголосних у процесі мовлення, членування потоку мовлення на окремі одиниці. Зазначену компетенцію формують уміння чергувати голосні фонemi /o/ та /e/ з /i/ (*Петрового – Петрів, шість – шість*); /o/ та /e/ з фонемним нулем (*гурток – гуртка, сочень – сотня*); /e/ – /o/ після шиплячих приголосних та після /j/ (*четвертий – чотири, бойовий, озброєний, стройовий*); /i/ – /i/ та /y/ – /ŷ/ – /v/ (*війна і мир, у розвідку йдемо, записано у вимогах, штраф у розмірі 100 гривень, живе /y/ селі – живе /ŷ/ селі*) та ін.; чергувати приголосні фонemi: задньоязикові /k/ /x/ і глотковий /g/ із шиплячими /ч/, /ш/, /ж/ (*козак – козаче, юнак – юначе, кликати – кличу, кличеш, клич, кличте, ворог – ворожий, друг – друже*); /к/, /х/, /г/ із /ц/, /с/, /з/ (*вояк – вояцький, чех – чеський, повага – повазі*); тверді і м'які передньоязикові відповідники /д/ – /д'/, /т/ – /т'/, /з/ – /з'/, /с/ – /с'/, /ц/ – /ц'/, /л/ – /л'/, /н/ – /н'/, /р/ – /р'/, і навпаки, /д'/ – /д/, /т'/ – /т/ та всі інші (*єрмада – єрмадянин – єрмадянка, курсант – курсанти, воля – волею, сім – семи*) та ін.

Орфоепічна (акцентологічна) компетенція передбачає дотримання норм наголошення й вимови, що є показниками культури усного мовлення. Фахівець повинен вільно володіти складними випадками наголошення слів у професійному спілкуванні, зокрема, розрізняти слова й словосполучення, наголошення яких пов'язане з їхньою семантикою: *артікул* (стаття закону; тип виробу) – *артикул* (рушничний прийом), *батьківщина* (спадщина від батьків) – *батьківщина* (вітчизна); слова української мови, наголошення яких відрізняється від наголошення їхніх прямих лексичних відповідників у російській мові (*вітчим* (рос. *отчим*)); опозицію акцентом дієслів (*я живу, ти живеш – ми живемо, ви живете*) та ін.

Лексико-фразеологічна компетенція фахівця ґрунтується на нормах уживання слів і фразеологізмів у властивому їм значенні, а також на нормах сполучуваності слів і фразеологізмів з іншими словами в реченні. Військовий повинен уживати нормативні конструкції, уникати та вмiти розпізнавати ненормативні варіанти (нормативні конструкції: *правильна відповідь на запитання, ми вважаємо, відіграє роль, має значення, згідно з наказом, відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд*

України», за ціною виробника; ненормативні варіанти (відповідно) – вірна відповідь на питання, ми рахуємо (гадаємо), відіграє значення, має роль, згідно наказу, у відповідності до Закону України «Про Конституційний Суд України», згідно з ціною виробника.

*Морфологічна компетенція – це уміння оперувати нормами словозміни самостійних частин мови (іменників, прикметників, числівників, займенників, дієслів). Фахівець повинен правильно утворювати відмінкові форми: *п'ять кілограмів, доїхати до центру міста, два курсанти, чотири полковники* (ненормативні варіанти (відповідно): *п'ять кілограм, доїхати до центра міста, два курсанта, чотири полковника; перевірити третій підрозділ, але зупинити третього курсанта, запропонувати дві поправки, але звільнити двох співробітників.**

Синтаксична компетенція фахівця полягає в дотриманні норм побудови синтаксичних конструкцій – словосполучень і речень. Нормативними варіантами є: *проблеми обговорюються, боротися зі злочинністю, полішити умови праці* (ненормативні (відповідно) – *проблеми знаходяться на обговоренні, вести боротьбу із злочинністю, забезпечити покращення умов праці*). Для легкості сприймання змісту й уникнення надмірного ускладнення в текстах офіційно-ділового стилю, наприклад, однорідні члени виділяють у пункти й підпункти, тобто використовують рубрикацію тексту: *Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі:*

- закінчення строку призначення;*
- досягнення суддею шістдесятип'ятирічного віку;*
- неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;*
- порушення суддею присяги і т. д. (ст. 23).*

Стилістична компетенція військового ґрунтується на нормативному вживанні в офіційно-діловому стилі властивих йому мовних засобів. У правовій сфері спілкування необхідно вживати усталені терміни, терміносполуки, звороти мови, що ввійшли в офіційно-діловий стиль і характеризують стандартні ситуації в праві. У правовому тексті важливо забезпечити однозначне використання юридичних термінів, а отже, кожне правове поняття повинно співвідноситися тільки з одним правовим терміном, а кожен термін – з одним поняттям (*представницька демократія, консультативний референдум, мажоритарна виборча система, суб'єкти виборчого процесу та ін.*). Фахівець повинен не використовувати в тексті документів іншомовних слів, що мають відповідники в українській мові (*адекватний –*

відповідний, одіозний – небажаний, екстраординарний – винятковий, незвичайний, конто – рахунок, екстрений – терміновий, окупація – загарбання та ін.).

Орфографічна компетенція фахівця полягає в дотриманні принципів українського правопису, обумовлених особливостями звукового складу та граматичної будови мови, а саме: загальноприйнятих правил написання слів і їх значущих частин (*сформувати, ститати, шістнадцять, форпостний, освічений, досвідчений, міський, тижневий, скарга – у скарзі, папка – у паці*); правил написання слів окремо, разом чи через дефіс (*діаметрально протилежний, суспільно корисний, дарма що, все одно, до речі, на жаль, на зразок, на славу, по можливості, до побачення, до зустрічі, по правді, у стократ, до останку, по змозі, по черзі, як треба, по четверо; військовослужбовець, військовозобов'язаний, піваркуша, правобережний, вищезгаданий, стоп'ятдесятиріччя, безвісти, щоденно, унаслідок, немовбито; воєнно-стратегічний, військово-морський, північно-західний, 10-поверховий, по-перше, по-українському, по-латині, віч-на-віч, пліч-о-пліч*); правил уживання великої літери (*Співдружність Незалежних Держав, Європейський Союз, Конституційний Суд України, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Голова Верховної Ради України, Генеральний прокурор України*); правил переносу слів із рядка в рядок.

Пунктуаційна компетенція передбачає практичне застосування загальноприйнятих правил уживання розділових знаків. Наприклад: *Я, Симоненко Валерій Олександрович, народився в місті Києві; Як ділові люди Ви, звичайно, розумієте всю складність ситуації; Шановні пані та панове! Запрошуємо Вас до співпраці; Батько – Бойко Іван Сергійович, 1956 року народження – працює директором Навчально-наукового інституту підготовки та підвищення кваліфікації кадрів МВС України.*

Отже, професійна мовно-комунікативна компетенція займає найвищий щабель серед інших типів компетенції та є основою становлення фахівця нової генерації – професіонала високого рівня підготовленості, досвідченого керівника, який чітко і правильно розуміє роль державної мови у професійній діяльності, досконало володіє нормами сучасної української літературної мови та дотримується вимог культури усного й писемного мовлення, має навички самоконтролю за дотриманням мовних норм у спілкуванні, оперує фаховою термінологією, правильно використовує різні мовні засоби відповідно до комунікативних намірів, влучно висловлює думки для успішного розв'язання проблем і завдань у професійній діяльності.

Професійна мовно-комунікативна компетенція особистості є показником сформованості системи професійних знань, комунікативних

умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть у розробленні методичних рекомендацій щодо формування фонетичної, орфоепічної (акцентологічної), лексико-фразеологічної, морфологічної, синтаксичної, стилістичної, орфографічної та пунктуаційної компетенцій військових у вищих навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
2. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : [навч.-метод. посібник] / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Етимологічний словник української мови. – К., 1985. – 570 с.
4. Житгєва компетентність особистості : [наук.-метод. посібн.] / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Советская энциклопедия, 1973. – 848 с.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
7. Hymes D. H. On communicative competence / D. H. Hymes. – Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2001. – 213 p.

Стаття надійшла до редколегії 22.03.2012

Л. ПОГИБА, Л. ГОЛИЧЕНКО

ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У ВОЕННЫХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье представлена структура языково-коммуникативной компетенции, проанализированы ее составляющие. Очерчены пути формирования языково-коммуникативной компетенции у военных высших учебных заведений.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, языковая компетенция, речевая компетенция, языковая норма.

L. POGYBA, L. GOLICHENKO

FORMING OF LINGUAL-COMMUNICATIVE COMPETENCE IN MILITARY HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

In the article the structure of lingual-communicative competence is offered, its constituents are analyzed. The ways of forming of lingual-communicative competence in military higher educational establishments are defined.

Key words: communicative competence, lingual competence, speech competence, language norm.